

REFERENCES

1. Dosiak, S. (2016), "Lesson Synopsis Ukrainian literature. Additional reading the novel by Andriy Tchaikovsky "Sahaidachny", available at: http://switlanadosiak.blogspot.com/p/blog-page_63.html (access date September, 3, 2016).
2. Lopatyuk, A. (2010) "Social-psychological characteristics of Petro Konashevych-Sahaidachnyy (after novel "Sahaidachny" by A. Tchaikovsky)", *Visnyk Zaporizhzhya National University. Philological Sciences*, vol. 2, p. 181-188.
3. Lutsenko, A. (2007) "Historical traditions and modern tendencies of Western countries geopolitical thought development", *Voenna istoriia*, vol. 4-6, pp. 67-76.
4. Tchaikovsky, A., (1989), *Sahaidachnyy [Sahaidachny]*, Dnipro, Kyiv, Ukraine.

УДК 821.161.2

**«КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ...» О. ІЛЬЧЕНКА
ЯК КОМПОЗИЦІЙНИЙ ВАРІАНТ УКРАЇНСЬКОГО
ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ**

Тіхавська Т.О., к. філол. н.
winter_weather@mail.ru

У статті розглянуто специфіку компонування історичного роману "Козацькому роду..." О. Ільченка. З'ясовано, що, незважаючи на стрункість зовнішньої композиції твору (чіткий поділ на пісні), внутрішня композиція через особливості сюжету, нарації, хронотопу, групування персонажів відзначається більшою строкатістю, що є ознакою прийому "очуднення" історії в художньому творі.

Ключові слова: композиція, формозмістові чинники тексту, прийом "очуднення".

**«КАЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕТ ПЕРЕВОДА...» А. ИЛЬЧЕНКО КАК
КОМПОЗИЦИОННЫЙ ВАРИАНТ УКРАИНСКОГО ИСТОРИЧЕСКОГО РОМАНА**

Тихавская Т.А.

В статье рассмотрена специфика композиции исторического романа "Козацкому роду ..." А. Ильченко. Выяснено, что, несмотря на стройность внешней композиции произведения (четкое разделение на песни), внутренняя композиция из-за особенностей сюжета, наррации, хронотопа, группировки персонажей отличается большей пестротой, что является признаком приёма "остранения" истории в художественном произведении.

Ключевые слова: композиция, формосодержательные факторы текста, приём "остранения".

**O. ILCHENKO'S "NO END TO COSSACKS KIN..."
AS THE COMPOSITIONAL VARIANT OF THE UKRAINIAN HISTORICAL NOVEL**

Tichavska T.O.

The subject of the article is the compositional specific of O. Ilchenko's novel "No End to Cossacks Kin, or Mamaj and Strange Young Woman" ("Kozatskomu rodu nema perevodu, abo zh Mamaj i Chuzha Molodytsia").

It was found, that Ukrainian historians of literature investigated mainly content components of historical novels. In order to describe more fully a kind of the expressive structure of works of this genre (problematic, images, themes, ideas) literary critics appealed to their composition, focusing on the construction of the plot, which was the subject of study. So the relevance of this work lies in the fact, that the compositional specific of "No End to Cossacks Kin..." investigates by identifying features of the plot and not only, but also of the artistic time and space, system of characters, narration and other formal and content factors.

In Ilchenko's novel "No End to Cossacks Kin..." dominates the labyrinthine scheme of the plot, which shows complex connections based on variety of conflicts between seemingly incompatible characters.

Among compositional and content factors in the text there are repeats, epanaphoras and anepiphoras. Their function in the novel is to emphasize depicted episode, to create the intrigue, to brake the narrative and the denouement of events.

In his novel O. Ilchenko experiments with artistic time and space. The author used detalization of the picture and slowed the moving of the artistic time or accelerated the time by means of picture generalization. The space also varies, events move from one location to another, where meet the biggest amount of novel characters.

The heterodiegetic narrator freely talks to a reader, addresses to him on pages of the work, tells not only about events, what happened in characters' life and history, but in his own too. This specifics of narration points at "chimerical" feature of O. Ilchenko's novel.

Conclusions of the article summarize, that the composition of "No End to Cossacks Kin..." was contrary to canons of the socialist realism literature. It gave for O. Ilchenko an opportunity to interpret historical events, to elucidate different from ideological views in the subtext and construction of the work, to model the Ukrainian history in the novel.

Key words: composition, formal and content factors of the text, "chimerical" means.

Компонування історичних романів відображає специфіку формозмістових чинників тексту, що яскраво проявляються через вивчення кожного конкретного твору як певної літературної моделі історико-культурної епохи.

У культурно-мистецькій сфері можливе одночасне створення текстів певною мірою близьких, але повторення одного й того ж тексту неможливе [1, с. 473]. Твердження Ю. Лотмана спонукає звернутися до іншого аспекту поняття "літературні моделі" історичних романів, ніж як до романних особливостей, котрі з'ясовуються в наукових концепціях Л. Александрової [2], О. Білого [3], М. Ільницького [4], М. Сиротюка [5], В. Чумака [6]. Адже літературні моделі – це й абстрактні зразки конкретних текстів, що виявляється в оригінальності їх композиції. Українські історичні романи становлять композиційні варіанти цього жанру.

Тому **мета цієї статті** – розглянути особливості композиції "Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця" О. Ільченка як зразок побудови українського історичного роману, що потребує вирішення завдань: виявити особливості сюжету твору, з'ясувати специфіку його зовнішньої композиції.

На композиційні особливості "Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця" вказав сам автор, давши йому визначення "химерний роман з народних уст". Химерність композиції роману помітна в назві твору і його частин. Назва вказує, що його головними героями мали би бути Козак Мамай і Чужа Молодиця. Однак сюжет твору розгортається не тільки на основі лінії Мамає, а й Михайлика і його матері, пана Пампушки-Стародупського і його дружини Роксолани, Ярини Подолянки, синів Саливона Глека. Водночас персонаж Чужої Молодиці з'являється у творі епізодично і схарактеризований менш докладно, ніж інші герої. Можна твердити, що такі акценти на персонажах твору є прийомом очуднення його назви, а відповідно – і змісту. Групування персонажів унаслідок складних взаємозв'язків між ними створюють лабіринтну структуру сюжету.

Роман починається із заспіву, а кожна його частина називається піснею. Заспів уводить читача в суть конфлікту: ми отримуємо інформацію про головних героїв і дізнаємося, що місто Мирослав зазнає утисків від гетьмана Однокрила (Гордія Пихатого), вигаданого Мамаєм. Протягом частин-пісень герої намагаються здолати Однокрила, й один зі способів це зробити – надіслати московському цареві лист-прохання про допомогу, що виконує Омелько Глек в останній пісні. Роман має умовну розв'язку, бо залишається невідомим, чи здолають мирославці гетьмана, адже оповідь завершується спробою Омелька повернутися додому. Через особливості формальних чинників твору (наприклад,

назву чи те, що головний герой – козак-характерник, від якого “аж сама пані Смерть, либонь, відступилась”) можемо сподіватися на щасливу розв’язку, що також можна потрактувати як прийом очуднення.

Серед інших формозмістових чинників у тексті знаходимо повтори (“і їй, тій радості, ім’я було Ярина Подолянка”; “і тому захватові ймення було – Подолянка”; повівав вітерець, “і йому ім’я було, найкраще в світі – Подолянка” [7, с. 390]), епанаси та анепифори, які увиразнюють зображений епізод. Створюючи інтригу, автор припиняє оповідь в одній частині й розпочинає іншу з тих же слів, щоб відтягнути розв’язку, загострити увагу на певному епізоді. Наприклад, перед розмовою з Подолянкою Михайлик співав “і все в ньому співало: настає ж такий час, коли соловей не співати не може” [7, с. 393]. Таким є закінчення частини. Наступна починається так: “Соловейко щебече, кажуть, поки ячмінь почне колос викидати, а тоді вже й не чути” [7, с. 393].

У своєму романі О. Ільченко експериментує з хронотопом. Події твору відбуваються після часів Хмельниччини. При змалюванні окремих епізодів використовується деталізація зображеного, що сповільнює розгортання художнього часу. Так, гетьман Однокрил ішов на страту Мамаю: “Чути було, як біля якихось дверей упали на землю ключі, а хтось, лаючись, їх піднімав.

Чути було й Гордія Пихатого здавлений голос.

А Мамай домальовував перше з двох задніх копит” [7, с. 132]. І навпаки, час прискорюється внаслідок узагальненого зображення: “Сюди тень, туди тень, – та й минув увесь день, – день повний несподіванок та пригод” [7, с. 350].

У романі варіюється топос. Події переносяться то на мирославську площу, то в будинок єпископа Мелхиседека, то в шинок до Чужої Молодиці, то на небо, то в Москву. При цьому події складаються так, що в певному топосі зустрічається переважна більшість героїв твору.

Не тільки хронотоп “очуднює” сюжет роману, а й самі події можуть “очуднювати” часопростір. Так, на площі Мирослава відбувається постановка п’єси, у якій беруть участь і актори, і глядачі. Події п’єси зливаються в часі та просторі з подіями самого роману. “Очуднено” передається топос Москви. О. Юрчук зазначає: “Неоднозначність невиразного, але “хорошого” царя, що доповнюється його абсурдними діями (наприклад, заборона народу співати), створює ефект перевертання: серйозне розуміється як низьке, що ставить під сумнів імперську ідеологію роману” [8, с. 185]. Так здійснюється прийом очуднювального заниження простору Москви, за допомогою якого водночас зрівноважується топос Мирослава.

Химерність роману О. Ільченка виявляється через особливості нарації. Наратор вільно спілкується з читачем, звертається до нього на сторінках твору, оповідає не тільки про події з життя героїв, а й зі свого: “І все бриніло в ньому радістю молодого життя.

Ти чуєш, читачу? Ти чуєш?

Бринить! ” [7, с. 516].

Отже, попри стрункість зовнішньої композиції роману (чіткий поділ на пісні), внутрішня композиція через особливості сюжету, нарації, хронотопу, групування персонажів відзначається більшою строкатістю. Як відзначає А. Горнятко-Шумилович, для української химерної прози також характерні “переплетення елементів реальних і фантастичних, творча орієнтація письменників на фольклорні традиції в руслі духовних і морально-етичних запитів сучасності, часово-просторові зсуви, введення елементів

народної сміхової культури, фантазмагоричне перетворення реальної дійсності, де спрацьовує принцип “учуднення” звичайного” [9, с. 228]. Ці риси можемо спостерігати й у творі О. Ільченка.

Роман “Козацькому роду...” вийшов 1958 року, коли історія як наука залежала від державної ідеології. Особливості його композиції суперечили канонам літератури соцреалізму, що дозволило О. Ільченку інтерпретувати історичні події, висвітлювати відмінні від ідеологічних погляди в підтексті та побудові художнього твору, моделювати українську історію в романі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лотман Ю. Избранные статьи в 3 т. / Ю. Лотман. – Таллин : Александра, 1992-1993. – Т. 1. Статьи по семиотике и топологии культуры. – 1992. – С. 149-161.
2. Александрова Л. Советский исторический роман. Типология и поэтика / Л. Александрова. – К. : Высшая школа, 1987. – 160 с.
3. Білий О. Літературний герой у контексті історії / О. Білий. – К. : Наук. думка, 1980. – 120 с.
4. Ільницький М. Людина в історії: Сучасний український історичний роман / М. Ільницький. – К. : Дніпро, 1989. – 356 с.
5. Сиротюк М. Український радянський історичний роман / М. Сиротюк. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 396 с.
6. Чумак В. Минуле – очима сучасника. Літературно-критичний нарис / В. Чумак. – К. : Радянський письменник, 1980. – 184 с.
7. Ільченко О. Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця. Роман / О. Ільченко // Ільченко О. Вибрані твори. В 2 т. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 1. – 1989. – 671 с.
8. Юрчук О. Іронічна трансформація імперського та національного у романі О. Ільченка “Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця” / О. Юрчук // Літературознавчі студії. – Житомир : ЖДУ, 2010. – Вип. 4. – С. 179-186.
9. Горнятко-Шумилович А. Український химерний роман у контексті латиноамериканського магічного реалізму / А. Горнятко-Шумилович // Вісник Львівського університету. Серія “Філологія”. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – Вип. 33. – Част. 2. – С. 227-233.

REFERENCES

1. Lotman, Yu. (1992-1993), *Izbrannyye statii v 3 t.* [Selected Articles in 3 V.], Aleksandra, Tallin, Estonia.
2. Aleksandrova, L. (1987), *Sovietskyi istoricheskyi roman. Tipologiia i poetika* [The Soviet Historical Novel. Typology and Poetics], Vysshaia shkola, Kyiv, Ukraine.
3. Bilyi, O. (1980), *Literaturnyi heroi u konteksti istorii* [The Literary Character in the Context of History], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
4. Pnytskyi, M. (1989), *Liudyna v istorii. Suchasnyi ukrainskyj istorychnyi roman* [The Human in the History. The Morden Ukrainian Historical Novel], Dnipro, Kyiv, Ukraine.
5. Syrotiuk, M. (1962) *Ukrainskyi radisnskyi istorychnyi roman* [The Ukrainian Soviet Historical Novel], Vydavnytstvo AN URSR, Kyiv, Ukraina.
6. Chumak, V. (1980) *Mynule – ochyma suchasnyka. Lit.-kryt. narys* [The Past through the Eyes of a Contemporary. The Literary-Critical Essay], Radiansryi pysmennyk, Kyiv, Ukraine.
7. Pchenko, O. (1989), *Kozatskomu rodu nema perevodu, abo zh Mamaj i Chuzha Molodytsia* [No End to Cossacks Kin, or Mamaj and Strange Young Woman], Dnipro, Kyiv, Ukraine.

8. Yurchuk, O. (2010) "The Ironic Transformation of the Imperial and National in O. Pchenko's Novel "No End to Cossacks Kin, or Mamaj and Strange Young Woman", *Literaturoznavchi studii*, vol. 4, pp. 179-186.
9. Horniatko-Shumylovych, A. (2004) "The Ukrainian Chimerical Novel in the Context of Latin-American Magic Realism", *Visnyk of Lviv University*, vol. 33, part 2, pp. 227-233.

УДК 821.161.2:398(477+100)

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ У ТВОРІ Д. ГУМЕННОЇ «БЛАГОСЛОВИ, МАТИ!»

Філіпенко О.І., викладач

*Одеська національна академія харчових технологій
вул. Канатна, 112, м. Одеса, Україна*

vltava72@mail.ru

У статті розглянуто світобачення Д. Гуменної крізь призму українського та світового фольклору, міфології на прикладі казки-есею «Благослови, Мати!». Доведено, що в прочитанні трипільської культури письменниця звертає окрему увагу на архетипи українського фольклору (Купала, Ляля, Земля-Жінка), які мають жіноче начало.

Наголошено на тому, що фольклорні архетипи у творі «Благослови, Мати!» посідають одне із чільних місць, а жіночі символи є сакральними образами.

Ключові слова: фольклор, міфологія, символ.

ФОЛЬКЛОРНЫЕ МОТИВЫ В ПРОИЗВЕДЕНИИ Д. ГУМЕННОЙ «БЛАГОСЛОВИ, МАТЬ!»

Филиппенко О.И.

*Одесская национальная академия пищевых технологий
ул. Канатная, 112, г. Одесса, Украина*

В статье рассматривается мировоззрение Д. Гуменной сквозь призму украинского и мирового фольклора, мифологии на примере сказки-эссея «Благослови, Мать!». Доказано, что в прочтении трипольской культуры писательница уделяет отдельное внимание архетипам украинского фольклора (Купала, Ляля, Земля-Жена), которые имеют женское начало.

Делается акцент на том, что фольклорные архетипы в произведении «Благослови, Мать!» занимают одно из ведущих мест, а женские символы являют собой сакральные образы.

Ключевые слова: фольклор, мифология, символ.

FOLKLORE MOTIVES IN D. HUMENNA'S COMPOSITION «BLESS, MOTHER!»

Filipenko Olga

*Odessa national academy of food technologies
Kanatna str., 112, Odesa, Ukraine*

In the article is said about outlook of D. Humenna through the prism of Ukrainian and world folklore, mythology as example the tale-essay «Bless, Mother!». It is proved that during the reading of the culture Tripoli writer concentrates on archetypes of Ukrainian folklore above all, which have feminine and they are symbols of its time. The writer explains the panorama thinking of Tripoli-corny mythology worships in the National folklore. D. Humenna looks up the contact of corny mythology with the world cultures.

Very attention in composition «Bless, Mother!» writer points at Kupala's worship. This archetype proves not all belonging the Ukrainians to corny works but it considers the feminine worship. This archetype proves not all belonging the Ukrainians to corny works, but it considers the feminine worship is sacral.

Objective of the studying's seen to the example of essay-tale «Bless, Mother!» folk motive reveal an important component of the formation of Ukrainian philosophy. Special role in the Ukrainian corny